

TEXNOLOGIK TA'LIMDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR

*A.Matkarimov NamDPI Aniq fanlar
kafedrasi mudiri*

*U.Xamidxonova 60112300-Texnologik
ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

Annotasiya. Ushbu maqolada texnologik ta'limda o'qitishning innovatsion texnologiyalarni samarali qo'llash masalalari muhokama qilinadi. Innovatsion faoliyat (texnologiya) didaktik jarayonning barcha jihatlarini qamrab oladi: ta'limni tashkil etish shakllari, o'qitish mazmuni va texnologiyasi, o'quv- bilish faoliyati. Bundan tashqari maqolada quyidagi interaktiv ta'lim texnologiyalari tavsiflangan: loyiha asosida o'qitish texnologiyasi, kompyuter texnologiyalari, interfaol ta'lim texnologiyalarining shakllari va usullari, xususan: muammoli ma'ruza, seminar-munozara, o'quv munozarasi, "aqliy hujum", didaktik o'yin va boshqalar ko'rib chiqilgan.

Tayanch so'zlar: innovatsion texnologiya, innovatsion faoliyat, interfaol ta'lim texnologiyalarining shakllari va usullari: muammoli ma'ruza, seminar-munozara, o'quv munozarasi, "aqliy hujum", didaktik o'yin, simulyatsiya mashg'uloti.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы инновационных технологий обучения, пришедших на смену традиционным методам обучения. Инновационная деятельность (технология) охватывает все стороны дидактического процесса: формы организации, содержание и технологию обучения, учебно-познавательную деятельность. Выделены и охарактеризованы следующие интерактивные технологии обучения: технология проектного обучения, компьютерные технологии. Рассматриваются формы и методы технологий интерактивного обучения, в частности: проблемная лекция, семинар-диспут, учебная дискуссия, «мозговой штурм», дидактическая игра и другие.

Ключевые слова: инновационная технология, инновационная деятельность, формы и методы технологий интерактивного обучения: проблемная лекция, семинар-диспут, учебная дискуссия, «мозговой штурм», дидактическая игра, имитационный тренинг, игровое проектирование.

Abstract. The paper discusses innovative training technologies which have come instead of traditional methods of training. Innovative activity (technology) covers all sides of the didactic process: organization forms, the content and training technology, educational-cognitive activity. The following interactive training technologies, design training technology and computer technologies are allocated and characterized. Forms and methods of interactive training technologies, in particular: a problem lecture, a seminar-debate, the educational discussion, "brain storm", didactic games etc. are considered.

Keywords: innovative technology, innovative activity, forms and methods of technologies of interactive training: a problem lecture, a seminar-debate,

educational discussion, “brain storm”, didactic game, imitating training, game designing.

Ta’lim jarayonlarini tahlil qilish uchun pedagogikada qo’llaniladigan an’anaviy kategoriyalar o’qitishning maqsadi, mazmuni, shakllari, usullari va vositalaridir. Ushbu pedagogik toifalarning maqsadga muvofiq qo’llanilishini tartibga soluvchi tizimni shakllantiruvchi omil bu pedagogik va ta’lim faoliyatining qonuniyatlari va tamoyillari hisoblanadi. Uzoq vaqt davomida ushbu pedagogik toifalarning jamlanmasi jamiyat tomonidan ilgari surilgan ta’lim maqsadlarini amalga oshirish uchun etarli edi. Bu borada qo’llaniladigan “metodologiya” tushunchasi yuqori sub’ektivlik bilan ajralib turadi. Yuqorida aytilganlar, bizning fikrimizcha, birinchi navbatda, o’qituvchilarning kasbiy vakolatlari muammolarini bilan bog’liq.

Ta’lim islohotlari sharoitida turli xil pedagogik yangiliklarni joriy etishga qaratilgan innovatsion faoliyat kasb-hunar ta’limi tizimida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Innovatsion yondashuv bugungi kunda texnologik ta’lim jarayonning barcha qirralari; tashkil etish shakllari, o’qitish mazmuni va texnologiyasi, o’quv-bilish faoliyatlarini qamrab oldi.

Innovatsion ta’lim texnologiyalariga quyidagilar kiradi: o’qitishning interfaol texnologiyalari, loyihalashtirilgan ta’lim texnologiyalari va kompyuter texnologiyalari.

Ta’lim-tarbiya nazariyasida ta’lim - inson munosabatlari psixologiyasiga asoslangan interaktiv faoliyat deb nomlanadi. Ta’limning interfaol texnologiyalari ta’lim faoliyati sub’ektlari sifatida o’qituvchi va o’quvchi o’rtasidagi munosabatlar va o’zaro munosabatlar jarayonida bilimlarni o’zlashtirish, ko’nikma va malakalarni shakllantirish usullari sifatida qaraladi. Ularning mohiyati shundaki, ta’lim nafaqat idrok, xotira, e’tibor jarayonlariga, balki, avvalo, ijodiy, samarali fikrlash, xulq-atvor, muloqotga tayanadi. Shu bilan birga, o’quv jarayoni o’quvchilar muloqot qilishni, bir-birlari va boshqa odamlar bilan o’zaro munosabatlarni, tanqidiy fikrlashni, ishlab chiqarish vaziyatlarini tahlil qilish, vaziyatga oid kasbiy vazifalar va tegishli ma’lumotlarga asoslangan holda murakkab muammolarni hal qilishni o’rganadigan tarzda tashkil etilishi zarur.

Interfaol ta’lim texnologiyalarida trener (informatorning o’rni - menejerning o’rni) va tinglovchilarning (ta’sir ob’ekti o’rniga - o’zaro aloqaning sub’ekti) rollari sezilarli darajada o’zgaradi, shuningdek, axborotning o’rni (axborot maqsad emas, balki harakatlar va operatsiyalarni o’zlashtirish vositasi).

Barcha interfaol ta’lim texnologiyalari kasbiy faoliyat kontekstidagi rekreatsiya (taqlid) belgisiga, mashg’ulotlarda uning namunaviy turkumlariga asoslanadi.

Innovatsion texnologiyalar o’rganilayotgan hodisa yoki faoliyat modellarini tuzishni nazarda tutmaydi. Innovatsion ta’lim texnologiyalari ijodiy o’yinni modellashtirishga, ya’ni real sharoitda sodir bo’layotgan jarayonlarning etarli o’lchovi bilan ta’lim sharoitida amalga oshirishga asoslangan.

Innovatsion ta’limning maqsadi – ma’lumotlarni uzatish, ba’zi bir umumiy va kasbiy mahorat va ko’nikmalarni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni

yaratish, har xil turdagi texnologik kontekstlar bilan tanishish, kvazi-texnologik faoliyatda kasbiy tajribani shakllantirishdir.

Interfaol ko‘rinishdagi innovatsion o‘quv mashg‘ulotini tashkil etish xususiyatlari mashg‘ulotning muammoli mazmuni, darsni o‘tkazishning maxsus tashkiliy tartibi, texnik vositalardan foydalanish mahorati, namunaviy model bilan ishlashda namoyon bo‘ladi.

Interfaol ta‘lim berishning shakllari va uslublari quyidagicha ko‘rinishda bo‘lishi mumkin: muammoli ma‘ruza, seminar-munozara, o‘quv munozarasi, “aqliy hujum”, g‘oyalarni o‘rganish (hamkorlik pedagogikasi), aniq kasbiy muammoli vaziyatlarni tahlil qilish (keys-stadi). O‘yin shakllari: didaktik o‘yin, kasbiy vazifasiga oid rolini bajarish amaliyoti, simulyatsiya mashg‘ulotlari, o‘yinlarni loyihalash va hokazo.

Keling, interaktiv ta‘lim texnologiyalarining ba‘zi shakllari va usullarini ko‘rib chiqamiz. Muammoli ma‘ruza muammoni shakllantirish, muammoli vaziyat va ularni keyinchalik hal qilishni o‘z ichiga oladi. Muammoli ma‘ruzada hayotiy qarama-qarshiliklar nazariy tushunchalarda ifodalanishi orqali modellashtiriladi. Bunday ma‘ruzaning asosiy maqsadi o‘quvchilarning bevosita samarali ishtiroki bilan bilimlarni egallashdir. Muammolar orasida o‘quv materialining o‘ziga xos mazmuni bilan bog‘liq bo‘lgan ilmiy, ijtimoiy, texnologik masalalar bo‘lishi mumkin. Muammoning bayoni o‘quvchilarni faol aqliy faoliyatga undaydi, qo‘yilgan savolga mustaqil ravishda javob berishga harakat qildiradi, taqdim etilgan materialga qiziqish uyg‘otadi va o‘quvchilarning diqqatini faollashtiradi.

Seminar-munozara muammoni ishonchli hal etish yo‘llarini belgilash maqsadida jamoaviy muhokamani o‘z ichiga oladi. Seminar-munozara uning ishtirokchilarining dialogik muloqoti shaklida o‘tkaziladi. Bu yuqori aqliy faoliyatni nazarda tutadi, muammoni muhokama qilish, o‘z qarashlari va e‘tiqodlarini himoya qilish, fikrlarni ixcham va aniq ifoda etish qobiliyatini singdiradi. Seminar-munozarada o‘quvchilarning rollari turlicha bo‘lishi mumkin.

Ta‘lim munozarasi - bu muammoni o‘rganish usullaridan biridir. Bu muammoli vaziyatlarni tahlil qilishda, savolga sodda va aniq javob berish zarur bo‘lganda, muqobil javoblar qabul qilinganda qo‘llaniladi.

Muhokamada qatnashganlarning barchasini jalb qilish uchun g‘oyalarni o‘rganish (hamkorlik pedagogikasi) usulidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ushbu metodika o‘quvchilar kichik guruhlarda birgalikda ishlashda tengdoshlarning o‘qitilishiga asoslangan. Hamkorlik ta‘limining asosiy g‘oyasi sodda: o‘quvchilar o‘zlarining g‘oyalarini taklif qiladilar, umumiy vazifani bajarish yoki umumiy maqsadga erishish uchun intellektual kuch va energiya (masalan, muammoning echimini topish) sarflaydilar.

Hamkorlik ta‘limida o‘quv guruhining ishlash texnologiyasi quyidagicha bo‘lishi mumkin: muammoni shakllantirish; kichik guruhlarini shakllantirish (5-7 kishidan iborat mikro guruhlar), ulardagi rollarni taqsimlash, munozarada kutilayotgan natija haqida o‘qituvchining tushuntirishlari; muammoni kichik

guruhlarda muhokama qilish; munozara natijalarini butun o'quv guruhiga taqdim etish; munozara va xulosani davom ettirish.

“Aqliy hujum” iloji boricha ko‘proq g‘oyalarni to‘plashga, o‘quvchilarni tafakkur inersiyasidan xalos etishga, ijodiy fikrlashni faollashtirishga, muammoni echishda odatiy fikrlardan ilgari o‘tishga qaratilgan. “Aqliy hujum” o‘quv guruhida yangi g‘oyalarni yaratish samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Ushbu uslubning asosiy printsiplari va qoidalari - ishtirokchilar tomonidan taklif qilingan g‘oyalarni tanqid qilishning mutlaqo taqiqlanishi, shuningdek har qanday mulohazalarni va hatto hazillarni rag‘batlantirish.

Didaktik o‘yinlar kasbiy ta’limda o‘quv jarayonini takomillashtirishning muhim pedagogik vositasidir. Didaktik o‘yin jarayonida o‘quvchi o‘zining mehnat faoliyatida sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan harakatlarni bajarishi kerak. Natijada, bilimlarni to‘plash, ko‘nikmalarga aylantirish, shaxsiy tajribani to‘plash va kompetensiyalarni rivojlantirish mavjud. Didaktik o‘yin texnologiyasi uch bosqichdan iborat (tayyorlash, o‘tkazish, tahlil qilish va umumlashtirish).

Dars jarayonida o‘quvchilarni didaktik o‘yinlarga jalb qilish, uning modeli bo‘yicha mehnat kompetensiyasining tizimli, yaxlit shakllanishiga yordam beradi. Texnologiya fani amaliy mashg‘ulotlarida muammoli vaziyatlari yuzaga keltirish va ularning echimini topish usullari interfaol mashg‘ulotning bir ko‘rinishi bo‘lib, unda “model” mehnat faoliyati sohasining bajarilishiga ta’sir qiladi. Ushbu amaliyotning asosiy sharti - bu haqiqiy ishlab chiqarish sharoitida o‘quv ustasi (o‘qituvchi) nazorati ostida muayyan harakatlarni bajarishdir.

Bundan tashqari kasbiy ta’limda innovatsiyalarni qo‘llash turli xil texnik vositalar va qurilmalar bilan ishlash uchun ma’lum kasbiy ko‘nikmalar va qobiliyatlarni rivojlantirish o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar uchun kasbiy vaziyat, kasbiy faoliyat muhiti yaratiladi va texnik vositalarning o‘zi (moslamalar va boshqalar) "namuna" vazifasini bajaradi.

Interfaol ta’limda o‘quvchilarning individual va jamoaviy ishlarining yuqori darajada kombinatsiyasi alohida o‘rin tutadi. Guruh uchun umumiy interfaol muhitni yaratish, bir tomondan, pedagogning innovatsion ta’lim jarayoni texnologiyasini bilishini, ikkinchidan, kasbiy masalalarni hal qilish uchun muloqotga kirishish va shaxslararo munosabatlarni o‘nata olish kabi kompetensiyaviy qobiliyatlarni talab qiladi.

Kasb-hunar ta’limi muassasalarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari quyidagi vazifalarni amalga oshirishga imkon beradi:

o‘quvchilar kasbiy faoliyat to‘g‘risida ma’lumot olish, uni o‘rganish;
olingan bilim va ko‘nikmalar asosida ilmiy dunyoqarashni shakllantirish;
insonning jismoniy va axloqiy salomatligini saqlashga hissa qo‘shadigan sog‘lom turmush tarzinishakllantirish;

o‘quvchilarning kasbiy savodxonligini shakllantirish, hayotiy kompetensiyalarning qiymatini anglashga o‘rgatish;

kasbiy faoliyatda jamiyat bilan, o‘zi bilan uyg‘un munosabatlarni o‘rnatish.

Shunday qilib, kasb-hunar ta'limi sohasida innovatsion texnologiyalarni qo'llash kelajakdagi mutaxassislarni tayyorlashni modernizatsiya qilish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdullayev S.X.To'xtamurodov A.A.Bo'lajak informatika o'qituvchilariga pedagogika fanini kompyuter dasturlari vositasida o'qitishning ergonomik asoslari// Zamonaviy ta'limi jurnali. – Toshkent, 2023. – №5(126). – 55 – 64-b.
2. Sibir M.P. Pedagogik texnologiyalar va muhandis-pedagoglar malakasini oshirish. SPb., 1997 yil
3. Levina M.M. Kasbiy pedagogik ta'lim texnologiyasi. M., 2001 yil
4. Abdugaffor Khurmamatov, Abdurahim Matkarimov, Alisher Auesbaev, Usnatdin Utegenov Results Of Experiments On Studying The Composition And Purification Of Technical Water Of Oil And Gas Processing Plant // Processes of Petrochemistry and Oil Refining 2023.- №4
5. А.Маткаримов Применение технологии проблемного обучения в преподавании основ безопасности жизнедеятельности. Проблемы науки 2017.- №7 (20)
6. Kalinova G.S., Myagkova A.N., Reznikova V.Z. O'rta ta'lim mazmunini takomillashtirish yondashuvlari //Maktabda biologiya. 1994. № 4.
7. А.Маткаримов Измерение и контроль вибраций при производственном процессе. Достижения науки и образования 2017.- №5 (18)
8. Общая и профессиональная педагогика / под ред. В.Д. Симоненко. М.: Вентана-Граф,2005.
9. А.Маткаримов Проблема охраны труда и промышленная безопасность на опасных производственных объектах. Достижения науки и образования 2017.- №6 (19)